

Kong Valdemar og Dronning Sofia

En kærlighedshistorie fra ellevehundredetallet.

Af Sven Arvid Birkeland

Kærligheden mellem Kong Valdemar og Dronning Sofia har optaget mig meget. De elskede hinanden og blev gift af kærlighed i en tid, hvor politisk arrangerede ægteskaber var dagens orden. De viser deres kærlighed på et meget fascinerende stenrelief, som jeg ofte har betragtet. Det er udgangspunktet for denne historie.

Hvem var Sofia?

Hun er en af de meget få kvinder, der er kendt fra ellevehundredetallet. Dette skyldes Saxo og Sven Aggesen. Hun er – meget usædvanligt – afbildet sammen med Valdemar på en mønt, og så er hun efter min mening – og den er jeg foreløbig ene om – forevigtet med sin elskede på et stenrelief, der sidder i muren på Andst Kirkes våbenhus.

På stenen ses foroven en mand og en kvinde, der holder kærligt om hinanden. Manden tager om kvindens højre bryst. Kvinden har en hue med lang kvast på hovedet, et smykke om halsen, en tætsiddende bluse, hvor brysterne træder tydeligt frem, og et langt skørt. Hun har et bælte om livet, der ender i to lange snipper fortil. Fødderne er små og fikse og er anbragt i ballet stilling. Hun er meget smuk. En rigtig lille strik. Manden har langt hår, en moustache, en lang kjortel og sko. På stenens nederste felt er en kalv eller ko. Koen står på to forhøjninger og er anbragt på højkant. Stenens relieffer er indrammet af ornamenterede bånd og tovsnoninger.

*Relieffet i
Andst Kirke.
Foto i
privat eje.*

De to mennesker på stenen har fascineret mig siden jeg som barn boede i Andst, hvor min far var præst. De har også fascineret Martin A. Hansen, der gengiver dem i »Orm og Tyr« i Sven Havsteen-Mikkelsens træsnit. Relieffet har ikke sin lige blandt de mange romanske stenbilleder fra middelalderen. Stenhuggeren har været meget dygtig. For et år siden malede jeg et oliebillede af parret. Mens jeg malede dette, gjorde jeg mig mange tanker om disse to, og især om kvinden.

Hvem er de to mennesker, der øjensynligt holder så meget af hinanden?

Der er fremkommet mange bud: en gravsten over to mennesker, der gav alt hvad de ejede til opførelsen af kirken, og derefter kun ejede en ko. Stifterne af kirken, hvor ægteparret symboliserer det himmelske bryllup med dyret som en advarsel mod vellyst. Koen har været opfattet som et symbol på trofasthed (mærke for Lucas) eller som et adelsmærke for slægten Kalv måske med slægtsbånd til Knud Lavard. Ingen ved det. Min opfattelse bygger på indici-er. Jeg mener, det er Kong Valdemar den Store og hans dronning Sofia.

I Tryde kirke i Skåne og Ulsnæs kirke på Angel findes på døbefonden også et par, der holder kærligt om hinanden. På fonden i Tryde har manden krone på hovedet og holder også kvinden fast om det højre bryst. Her er parret blevet ældre. Min påstand er, at Valdemar simpelthen var så glad for sin dronning, at han måtte lade dem afbilde sammen.

Hvor kom Dronning Sofia fra?

Danmark havde i ellevehundredetallet en omfattende kontakt med omverdenen – i det mindste hvad angår samfundets højere klasser. Valdemars far, Knud Lavard, var gift med Ingeborg, datter af Mstislav I af Kiev. Som ung opholdt han sig ved Kejser Lothars hof. Kong

Niels søn, Magnus den Stærke, der dræbte Knud Lavard i 1131, var gift anden gang med Regitze, datter af hertug Bolislav af Pommern. De fik sønnen Knud. Magnus faldt i slaget ved Fodevig 1134, og Regitze giftede sig året efter med fyrst Vladimir af Novgorod. De fik datteren Sofia i 1140. Efter Vladimirs død giftede Regitze sig med kong Sverker af Sverige. Det er nok ved denne lejlighed, at den unge Sofia har taget ophold hos sin danske halvbror, Knud. Valdemar, født otte dage efter faderens drab, blev opfostret hos Asser Rig og fru Inge i Fjenneslev. Hans fosterbrødre er Esbern Snare og Absalon, der blev uddannet i Paris. Det gamle Gardarige, Sofias fødeland, havde centrum i Novgorod og Kiev. På Sofias tid var dette rige meget stærkt med en rig kultur. Den store St. Sofia katedral blev bygget 1045.

Sofia er altså en fremmed fugl i det danske. Hun var halvsøster til Knud, der var Valdemars forbundsfælle i den sidste del af striden mellem Svend, Knud og Valdemar om kongemagten. Hun var formentlig 12-13 år, da hun blev trolovet med Valdemar.

Sven Aggesen beskriver Sofia som en ualmindelig veldrejet kvinde. Han har »selv mange gange beskuet det såre beundringsværdige værk, naturen har skabt«. I kongestriden ønskede Knud at alliere sig med Valdemar, og Knuds rådgivere talte ved enhver given lejlighed med Valdemar om, hvor smuk Sofia var, fortæller Saxo. Valdemar var stærkt interesseret, men ville dog først sikre sig en tredjedel af Knuds formue som medgift, inden trolovelsen.

Saxo fortæller videre, at Valdemar i ca. 1157, da striden spidsede til mellem ham og Svend, tog til Viborg og holdt bryllup, dels for lettere at få Knuds mænd med sig, dels for ikke at gemme sin smukke bruds uskyld så længe, at fjenderne kunne tage den.

Hvordan er det gået til, at Kong Valdemar

Andst Kirke med relieffet på våbenhuset. Foto i privat eje.

og Dronning Sofia optræder på et stenrelief i Andst?

Andst grænser op til Sønderjylland, havde et tæt forhold til Ribe Domkirke og Koldinghus. Der har også været forbindelser til Kongehuset senere, idet Frederik II skaffede kirken dens tårn. Kronen havde store besiddelser i sognet. Valdemar var først hertug i Sønderjylland og fik under kongestriden Jylland som sin andel af landet. Han var ofte på rejse fra Viborg til Fyn, og må da have brugt hærvejen, der går tæt forbi Andst. Måske rejste den unge Sofia ham i

møde, da han såret efter blodgildet i Roskilde søgte mod Viborg – og måske mødtes de netop i Andst, hvor hun plejede hans sår.

Kong Valdemar og Dronning Sofia havde et rigt kærlighedsliv og fik otte børn: Knud og Valdemar Sejr, der begge blev danske konger. Regitze, gift med Erik X af Sverige, Sofia, gift med hertug Siegfried af Thüringen, Ingeborg, kortvarigt gift med Filip II August af Frankrig, Helene, gift med Wilhelm af Lüneburg, og dermed stammoder til det engelske kongehus. Samt to døtre, der blev nonner. Så Valdemar og

Døbefonten i Andst kirke. Foto i privat eje.

Sofia blev svigerforældre til kongelige og fyrstelige i en stor del af Europa, ligesom senere Christian den Niende.

Billeder på døbefonden i Andst Kirke fra ca. 1240 har været tydet som Valdemar Sejr, Erik Plovpenning, Anders Sunesen, Prins Valdemar, Abel, Christoffer, Dagmar og Berengaria. Altså en fortsat forbindelse til de kongelige.

De mange kirkebyggerier og de mange romanske stenrelieffer af stenansigter på kirkerne blev skabt af stenhuggermestre sydfra. Borterne på vores stenrelief ligner borte fundet på stenrelieffer i Balkan. Jeg tror, at Sofia fik en stenhugger fra moderens hjemegn op til Danmark. Han har så hugget både stenrelief-

et, sydportalen med de fire søjler og tympanon, og stået for bygningen af kirken, der dateres til midten af ellevehundredetallet.

Sofia var en stor støtte for sin mand. Det var brydningsår. Kongemagten skulle styrkes efter borgerkrigene. Valdemars rådgivere var Sofia og Absalon, der blev ærkebiskop i Lund. Grænsen blev sikret mod syd med Valdemarsmuren, og landet blev værget mod venderne, der havde hærget i de urolige år. Valdemar lå tit i leding, og hver gang ventede Sofia i spænding på ham. Der var spændinger mellem adelsslægterne, og flere, der var kongsemner efter Valdemar. Visen om Liden Kirsten og prins Buris afspejler barske sider af kongeparret. Ikke underligt fik Sofia sønnen, Knud, syv år, hyldet som kronprins.

Valdemar døde i 1182 i Vordingborg midt under forberedelserne til et togt mod Venderne. Sofia var ved hans side.

Derefter fik Sofia en krank skæbne. Knud fik hende to år efter Valdemars død gift med Ludvig III, landgreve af Thüringen, der var Kejser Frederik Barbarossas betroede mand. En af Valdemars og Sofias døtre blev trolovet til en søn af samme kejser. Men da forholdet mellem Knud og Barbarossa blev anspændt, blev både moder og datter returneret til Danmark. Sofia var meget bitter over denne behandling.

Sofia døde 1198 og er begravet i Ringsted ved siden af Valdemar. Således blev de da i døden atter forenet, ganske som på stenrelieffet. Det er nu efter 800 år lidt forvitret, men det er budskabet om deres kærlighed ikke.

Sven Arvid Birkeland, Goldschmidtsvænget 9 C, 5230 Odense M. Læge, dr.med.